

LARYSA UDOVYCHENKO

Doktor hab. nauk pedagogicznych, profesor, Profesor Katedry Kultury i Literatury Orientalnej, Metropolitalny Uniwersytet im. Borysa Hrinchenki w Kijowie, Kijów, Ukraina;
e-mail: l.udovychenko@kubg.edu.ua; ORCID ID: 0000-0002-5698-557X

KSZTAŁTOWANIE UKRAIŃSKOCENTRYCZNEJ SFERY IDENTYFIKACYJNEJ UCZNIÓW JAKO PODSTAWOWY KOMPONENT BUDOWANIA EUROPEJSKIEJ UKRAINY

s. 191-200

STRESZCZENIE

Wojna w Ukrainie oraz obecna sytuacja społeczno-polityczna na świecie czynią problem kształtowania ukraińskocentrycznej tożsamości uczniów w systemie oświaty narodowej bardziej aktualnym niż kiedykolwiek wcześniej. Celem niniejszej pracy jest zwrócenie szczególnej uwagi środowisk naukowo-metodycznych oraz nauczycieli szkół ogólnokształcących na tę kwestię. Krótko opisano historię problemu oraz osiągnięcia ukraińskich naukowców i pedagogów w zakresie rozumienia głównych komponentów sfery tożsamości narodowocentrycznej – tożsamości obywatelskiej i kulturowo-narodowej – oraz w opracowywaniu metodycznych podejść do jej kształtowania. Zaproponowano również konkretne sposoby optymalizacji procesu kształtowania ukraińskocentrycznej tożsamości w szkole podczas lekcji literatury ukraińskiej i światowej.

Perspektywy dalszych badań autor upatruje w analizie różnych dewiacji ukraińskocentrycznej tożsamości, ich przyczyn oraz metod przeciwdziałania, które pozwolą poprzez środki edukacyjne wyeliminować negatywny wpływ określonych środowisk oraz podejrzanych źródeł medialnych na młodzież.

SŁOWA KLUCZOWE

tożsamość ukraińskocentryczna, tożsamość obywatelska i kulturowo-narodowa, literatura ukraińska, literatura światowa, Nowa Ukraińska Szkoła, metodologia, kompetencje kluczowe.

Wprowadzenie

Pełnoskalowa inwazja Rosji na Ukrainę, rozpoczęta 24 lutego 2022 roku, była kulminacją długotrwałej i wyczerpującej agresji hybrydowej wobec naszego kraju. To wydarzenie, mimo ogromu tragedii, które przyniosło, uwypukliło również szereg palących i często zaniedbywanych wyzwań w zakresie treści kształcenia. Przewyciężenie tych wyzwań wiąże się z pilną potrzebą kształtowania obywateli kompetentnych, którzy będą gotowi bronić prawa do życia w wolnym państwie, posiadać własny system wartości.

Część z tych zagadnień już doczekała się godnej i przekonującej odpowiedzi ze strony nauczycieli i środowiska pedagogicznego, jednak wiele innych pozostaje nadal otwartych. Wśród nich szczególne miejsce zajmuje kwestia kształtowania ukraińskocentrycznej sfery tożsamości uczniów jako fundamentalnego komponentu budowania europejskiej Ukrainy.

Edukacja literacka powinna odegrać w tym procesie wiodącą rolę, ponieważ posiada bogaty arsenał narzędzi kształtujących świadomość młodych Ukraińców. Pozwala ona wychować uczniów na kompetentnych, świadomych narodowo i aktywnych obywateli swojego kraju, którzy jednocześnie będą wykazywać się tolerancją i szacunkiem wobec innych narodów i kultur.

Wiele współczesnych dziedzin naukowych intensywnie bada różne komponenty narodowocentrycznej sfery identyfikacyjnej jednostki. Wśród tych komponentów najważniejsze są: tożsamość kulturowa, narodowa i obywatelska. Stopień ich ukształtowania u współczesnych Ukraińców znajduje wyraz w wynikach monitoringu społecznego [3, 11, 16]. Zgodnie z uzyskanymi danymi, znaczna część obywateli Ukrainy, w tym również młodzież, posiada jedynie powierzchowną świadomość znaczenia, głębi i egzystencjalnej wagi wspomnianych pojęć.

W realizacji tego celu niezbędne jest opracowanie współczesnego zaplecza naukowego i metodycznego dla procesu edukacyjnego w instytucjach ogólnokształcących, opartego na podejściu kompetencyjnym, stanowiącym fundament Nowej Ukraińskiej Szkoły.

Pierwsze kroki na drodze do kształtowania ukraińskocentrycznej sfery identyfikacyjnej uczniów podjęto już w 1991 roku, po ogłoszeniu niepodległości Ukrainy. Równolegle w szkołach rozpoczęto nauczanie literatury obcej. Połączenie akcentu narodowego z pogłębioną penetracją literatury światowej umożliwiło:

- ukazywanie literatury światowej jako zbioru literatur narodowych;
- analizowanie każdej literatury narodowej w kontekście ogólnoswiatowym;
- budowanie programu nauczania literatury ukraińskiej i obcej w oparciu o zasadę porównawczości;
- odkrywanie wspólnych i odmiennych wizji świata i człowieka w różnych kulturach narodowych;
- identyfikowanie wartości narodowych i uniwersalnych na podstawie dzieł literackich;
- interpretowanie znaczenia narodowocentrycznego dzieł klasycznej sztuki słowa;
- porównywanie systemów wartości współczesnej literatury ukraińskiej i zagranicznej, co ma szczególne znaczenie dla życia człowieka w nowoczesnym, wielokulturowym świecie.

Wprowadzone innowacje skłaniają uczniów do refleksyjnej autoidentyfikacji oraz rozwijania kompetencji kluczowych – obywatelskich, kulturowych i narodowych – jako znaczników ich tożsamości ukraińskocentrycznej.

2. Krótka historia zagadnienia

Problem, o którym mówimy, ma głębokie korzenie. Filozoficzne rozważania nad istotą narodowo-centrycznej sfery identyfikacji jednostki można znaleźć w koncepcjach Amitai Etzioni, Jürgena Habermasa, Ernesta Gellnera, Kurta Hübnera, Samuela Huntingtona, Anthony'ego Smitha [17] i innych. Naukowcy zgadzają się, że problem identyfikacji narodowo-centrycznej jest problemem samoświadomości, utożsamiania się z określonym narodem i państwem, a co za tym idzie – wyboru drogi działania w różnych obszarach życia publicznego i pielęgnowania uczuć obywatelskich, kulturowych i narodowych.

Sfera tożsamości społeczno-kulturowych ma dla człowieka największe znaczenie spośród różnych wymiarów identyfikacji, ponieważ organicznie łączy zarówno przynależność jednostki do struktur społecznych, jak i odpowiadający jej system ogólnych wartości kulturowych, narodowych i obywatelskich.

Rzeczową istotę tożsamości obywatelskiej jako ważnego elementu narodowo-centrycznej samoidentyfikacji badali między innymi naukowcy Tetiana Bewz [2], Montserrat Guibernau [7], Petro Hnatenko [8], Nakhor Chazratowa [9] i inni. Naukowcy jednogłośnie definiują następujące główne wyznaczniki tożsamości obywatelskiej: świadomość bycia obywatelem określonego państwa, zaangażowanie w więzi ekonomiczne, polityczne, kulturowe i narodowe ze współobywatelami, dzielenie wspólnych wartości obywatelskich oraz szacunek dla symboli państwa, ważnych dat historycznych i wybitnych osobistości. Anthony Smith [17] i inni twierdzą, że procesy globalizacyjne nie tylko nie zaprzeczają kształtowaniu się tożsamości narodowej, lecz wręcz je nasilają. Większość współczesnej ukraińskiej młodzieży jest wyraźnym potwierdzeniem tej tezy: obok szerokiego zainteresowania życiem świata we wszystkich jego wymiarach znacząco pogłębiają oni zainteresowanie własną historią i kulturą, podnosząc poczucie własnej wartości na nowy poziom.

Badacze Benedict Anderson [1], Petro Hnatenko [8], Montserrat Guibernau [7], Anthony Smith [17] zakładają, że wyróżniająca się kultura narodu odróżnia go od innych narodów i stanowi jego wizytówkę w społeczności międzynarodowej. Pozwala to zdefiniować następujące wyznaczniki tożsamości kulturowej i narodowej: świadomość bycia nosicielem kultury danego narodu, postrzeganie i praktykowanie tradycji i zwyczajów przedstawicieli tej kultury [1; 17; 22] (zarówno w kraju, jak i poza nim) oraz szacunek dla symboli narodowych i wybitnych postaci historii i kultury narodowej.

W dyskursie edukacyjnym uwypukla się główne problemy kształtowania ukraińsko-centrycznej sfery identyfikacji jednostki: wychowanie patriotyczne, osobista i kulturowo-narodowa identyfikacja, tożsamość narodowa, reprezentacje etnospołeczne, etniczna samoświadomość, budowanie tożsamości poprzez refleksję, idee psychologii kulturowo-humanistycznej. Tak więc wszystkie badania wykazują, że tożsamość obywatelska, kulturowa i narodowa stanowią podstawę tworzenia ukraińsko-centrycznej sfery identyfikacji.

3. Dyskusja nad problemem i propozycje

Kształtowanie ukraińskocentrycznej tożsamości uczniów nie jest działaniem nowym – ma ono głębokie zakorzenienie w praktyce edukacyjnej związanej z nauczaniem literatury ukraińskiej i obcej. Inicjatywa ta wyrasta z długoletnich prób wdrażania wartości obywatelskich oraz kulturowo-narodowych za pośrednictwem dzieł literackich. Znani pedagodzy i badacze, tacy jak Oleksandra Bandura, Tetiana Buhaiko, Fedor Buhaiko, Wołodymyr Hładyczew, Nataliia Hohol, Ołeksandr Doroszkewycz, Żanna Kłymenko, Wołodymyr Nedilko, Liudmyła Neżywa, Hałyna Ostrowska, Jewhen Pasicznyk, Anatolij Syczenko, Hanna Tokmań, Wasyl Szuliar – wszyscy oni przyczynili się do rozwoju tego nurtu edukacyjnego.

Współczesna teoria i praktyka kształtowania ukraińskocentrycznej sfery identyfikacyjnej uczniów cechuje się jednak pewnymi sprzecznościami, które ujawniają się między:

- obiektywną potrzebą współczesnego społeczeństwa ukraińskiego wobec obywateli o wyraźnie ukraińskocentrycznej tożsamości, a niedostatecznym opracowaniem tego zagadnienia w metodologii nauczania literatury;
- wysokim potencjałem edukacyjnym literatury pięknej a jej jedynie sporadycznym wykorzystaniem w rozwiązywaniu wspomnianego problemu.

Tym samym dochodzimy do konieczności zintensyfikowania i zoptymalizowania sposobów kształtowania ukraińskocentrycznej sfery identyfikacyjnej uczniów za pomocą treści literatury ukraińskiej i obcej w instytucjach ogólnokształcących. Aby osiągnąć ten cel, należy przeanalizować zasady kształtowania tej sfery tożsamościowej, dokładnie przebadать istniejące podejścia do jej rozwoju w ramach kursów literackich oraz zaproponować nowe rozwiązania (a także zmodyfikować dotychczasowe), które zapewnią oczekiwaną intensyfikację i optymalizację. W tym procesie niezbędna będzie ścisła współpraca indywidualnych naukowców, instytucji naukowych i pedagogicznych z aktywnymi i zaangażowanymi nauczycielami praktykami oraz grupami uczniowskimi.

Aby zrealizować wyznaczone zadanie, celowe jest zastosowanie zarówno metod teoretycznych (analiza badań filozoficznych, psychologicznych, pedagogicznych i metodycznych; programów nauczania, podręczników i materiałów dydaktycznych z zakresu literatury ukraińskiej i światowej dla szkół; systematyzacja i uogólnienie materiału teoretycznego; badanie doświadczeń w zakresie rozpatrywanego problemu; doprecyzowanie podstawowych pojęć związanych z tematem), jak i metod empirycznych (obserwacja pedagogiczna, wywiady z nauczycielami i uczniami).

Znaczący wkład w tę problematykę wniósł Iwan Franko. Całą potęgą swojego intelektu i głosu wzywał do uświadomienia sobie znaczenia komponentu narodowego rodzimej literatury w procesie kształcenia i formowania narodowego obrazu świata w świadomości Ukraińców. Jego wezwanie zostało usłyszane i podjęte jak sztafeta przez kolejne pokolenia ukraińskich liderów edukacji szkolnej.

Działania w tym zakresie nie zaczynają się od zera. Problem kształtowania ukraińskocentrycznej sfery identyfikacyjnej uczniów ma głębokie zakorzenienie w metodyce nauczania literatury ukraińskiej i światowej, a jego rozwój opiera się na wcześniejszych próbach kształtowania wartości obywatelskich, kulturowych i narodowych poprzez literaturę piękną. Różne aspekty tego zagadnienia były rozwijane przez takich badaczy jak: Ołeksandra Bandura, Tetiana Buhajko, Fedir Buhajko, Wołodymyr Hładyczew, Natalia Hohoł, Ołeksandr Doroszkewycz, Żanna Kłymenko, Wołodymyr Nediłko, Ludmyła Nieżywa, Hałyna Ostrowska, Jewhen Pasieicznyk, Anatolij Syczenko, K. Spaska, Hanna Tokman, Wasyl Szuliar, Tamila Jacenko i inni.

Na przykład Ołeksandr Doroszkewycz opracował metodykę nauczania, która eksponowała narodowe i obywatelskie wartości dzieła literackiego, ukazując „ideały narodowej inteligencji — jej dążenia i cierpienia, jej historię” [6]. Autor zakładał, że takie podejście umożliwi uformowanie głęboko narodowej postawy obywatelskiej młodego pokolenia. Iwan Ohienko z kolei podkreślał ideały zakorzenione w narodowej sztuce słowa oraz wagę kształtowania u uczniów kultury narodowej i pozycji obywatelskiej opartej na wartościach uniwersalnych [13].

W obecnych warunkach wojny rosyjsko-ukraińskiej znaczenie narodowo-centrycznej samoidentyfikacji młodzieży szkolnej wzrosło niepomiernie. Potrzeba posiadania wyraźnie ukraińskiej tożsamości została podkreślona zarówno przez państwo, jak i przez społeczeństwo obywatelskie. Dlatego też ważne jest zrozumienie, że tylko edukacja oparta na wartościach — zwłaszcza tych zawartych w literaturze — jest w stanie zapewnić kształtowanie dojrzałej, świadomej tożsamości obywatelskiej, narodowej i kulturowej. Literatura jako przedmiot edukacyjny posiada unikalny potencjał do wywoływania refleksji egzystencjalnych i aksjologicznych, a tym samym do pogłębiania sfery identyfikacyjnej ucznia.

W tym kontekście szczególnej wagi nabiera zastosowanie tekstów literackich, które ukazują silne osobowości, bohaterów o wyrazistej postawie moralnej, gotowych do poświęcenia w imię wyższych wartości, takich jak wolność, godność ludzka, solidarność, miłość do ojczyzny. Takie postaci stają się wzorami osobowymi, z którymi uczeń może się utożsamiać, porównywać siebie, prowadzić wewnętrzny dialog.

Kształtowanie tożsamości poprzez literaturę nie może być procesem mechanicznym ani formalnym. Wymaga ono stworzenia specjalnych warunków pedagogicznych, w których uczniowie nie tylko przyswajają informacje, lecz również przeżywają, interpretują i wartościują. Tylko w takim kontekście możliwe jest głębokie ukształtowanie sfery identyfikacyjnej ucznia — takiej, która opiera się na refleksji i emocjonalnym zaangażowaniu.

Znaczący wkład w rozwój omawianej problematyki wniósł pedagog Jewhen Pasichnyk pod koniec XX wieku [14]. Położył on fundamenty pod ukształtowanie współczesnej ukierunkowanej na Ukrainę sfery identyfikacyjnej uczniów, rozwijając idee ukraińskiego metodologa lat sześćdziesiątych, Kostiantyna Storchaka, który był jednym z pierwszych badaczy w zakresie metodologii nauczania literatury, analizował przejawy narodowego i międzynarodowego charakteru w dziełach artystycznych oraz opracowywał główne kierunki procesu edukacyjnego w tym obszarze [20]. W ten sposób w metodologii nauczania literatury ukształtowało się rozumienie tożsamości jako dynamicznej cechy, wyrastającej z porównywania siebie i swoich wartości z innymi oraz z wypracowywania reguł współistnienia społeczeństw i kultur świata.

W ostatnim czasie wybrane aspekty powyższej problematyki były analizowane przez Natalię Hrytsak, Olenę Isaievą, Zhanę Klymenko, Liudmyłę Nezhywą, Halynę Ostrovską, Anatolija Sitchenkę, Olesię Slyzhuk, Łarysę Udowyczenko, Wasyla Szulara i innych. Wyodrębnili oni dwa główne kierunki pracy. Pierwszy dotyczy kształtowania ukraińsko-centrycznej autoidentyfikacji poprzez pośrednictwo literatury ukraińskiej i obcej. Drugi, szerszy, polega na opracowaniu metodologii kształtowania ukraińsko-centrycznej sfery identyfikacyjnej jako warunku wstępnego kompetencji obywatelskich i kulturowych, zgodnie z wymaganiami Nowej Ukraińskiej Szkoły. Działania badaczy mają na celu odrodzenie i rozwój narodowej autoidentyfikacji ukraińskiej młodzieży w celu potwierdzenia fundamentalnych wartości, które zostały utracone na skutek skomplikowanych zawirowań politycznych naszej odległej i niedawnej przeszłości. Praca naukowców opiera się na szeregu dokumentów ustawowych i normatywnych, które zaczęły się pojawiać po Rewolucji Godności.

Dokumenty normatywne Nowej Ukraińskiej Szkoły, Ustawa Ukrainy „O podstawowych zasadach polityki państwowej w zakresie umacniania ukraińskiej tożsamości narodowej i obywatelskiej” oraz „Strategia umacniania ukraińskiej tożsamości narodowej

i obywatelskiej do 2030 roku” wskazują świadomość obywateli w zakresie ich tożsamości narodowej i obywatelskiej jako kluczowy warunek istnienia i pomyślności Ukrainy [4, 12, 18, 23].

Główne wyznaczniki ukraińsko-centrycznej sfery identyfikacyjnej jednostki to:

- aktywna postawa obywatelska oparta na poszanowaniu praw człowieka, wartościach duchowych narodu ukraińskiego oraz tożsamości narodowej;
- rozwinięta świadomość obronna i odporność obywatelska;
- patriotyzm;
- szacunek dla symboli państwowych, języka państwowego, wartości społecznych i państwowych (narodowych) Ukrainy oraz zrozumienie ich znaczenia dla kształtowania państwowości;
- gotowość do wypełnienia konstytucyjnego obowiązku obrony niepodległości i integralności terytorialnej Ukrainy.

W ten sposób na poziomie państwowym potwierdza się, że tożsamość ukraińsko-centryczna stanowi fundament kompetencji obywatelskich, kulturowych i narodowych. Na tej podstawie reforma oświatowa powinna wykorzystać wszelkie dostępne środki, aby osiągnąć cel wyznaczony przez państwo oraz świadomą część społeczeństwa. Aby skutecznie zrealizować to zadanie, konieczne jest zbadanie pozytywnych doświadczeń już zgromadzonych w ukraińskich szkołach oraz dogłębne przyswojenie teorii naukowych i zaleceń praktycznych badaczy zajmujących się tą tematyką.

Dziś nikt już nie ma wątpliwości, że literatura ukraińska i obca jako przedmioty szkolne mają charakter wielofunkcyjny i integralny. Oba kursy literackie kształtują światopogląd człowieka i tworzą podstawy jego produktywnego życia w świecie wielokulturowym. Zrozumienie dzieł sztuki pozwala uczniom emocjonalnie przeżywać różnorodne sytuacje, głębiej pojmować wielowymiarowy świat, sens ludzkiego istnienia oraz jego fundamenty, takie jak sumienie, obowiązek, bohaterstwo, honor i aktywna postawa życiowa. Zadaniem nauczyciela jest przekształcenie lekcji literatury w szkołę rozwoju, samoświadomości i autoidentyfikacji.

Zrealizować to pomagają zasady metodyczne oparte na pracach ukraińskich filozofów i pedagogów: Hryhorija Skoworody, Iwana Franki, Krystyny Alczewskiej, Hryhorija Waszczenki, Jana Amosa Komeńskiego, Iwana Ohijenki, Wasyla Suchomłyńskiego, Kostiantyna Uszyńskiego oraz współczesnych badaczy, takich jak Iwan Bech, Iwan Ziaziun i Myrośław. Stelmachowycz. Uczeń ci rozpatrywali problem kształtowania wartości i uczuć patriotycznych młodego pokolenia w ścisłym związku z narodowym wychowaniem moralno-etycznym oraz poszerzaniem ukraińskojęzycznej przestrzeni informacyjno-kulturowej. Jak zauważył Adol Diesterweg, ogromne znaczenie ma to, aby taka praca była wolna i organiczna, odpowiadała naturalnym zdolnościom uczniów oraz opierała się na duchu narodowym, nie tracąc przy tym z oczu wartości uniwersalnych [5].

Kształtowanie wartości kulturowych i narodowych u młodego pokolenia za pośrednictwem literatury narodowej to proces wychowania ideałów i typu osobowości, która nieustannie czuje się częścią narodu, przejawia swoje zaangażowanie w jego historię, tradycję, kulturę oraz życie duchowe w najszerszym znaczeniu.

Do podstawowych wartości społeczeństwa ukraińskiego, akceptowanych przez zdecydowaną większość obywateli i organicznie powiązanych z wartościami uniwersalnymi, należą:

- Soborność – niepodzielność całego terytorium Ukrainy, duchowa jedność obywateli niezależnie od narodowości i wyznania, ukierunkowana na umacnianie suwerenności, niepodległości i budowę europejskiej Ukrainy;
- Odrębność – tożsamość kulturowa i narodowa, przejawiająca się w mentalnie uwarunkowanym światopoglądzie, sposobach komunikacji, działania i zachowania wykształconych przez wieki;
- Wola – dążenie do wolności, ujawniające się w wielowiekowej historii walki narodu ukraińskiego o swoje istnienie i niepodległe państwo oraz w nieustannym poszukiwaniu dróg realizacji tego celu;
- Godność – obrona własnych duchowych, moralnych i państwowych przekonań, własnego honoru oraz świadomość obowiązku obywatelskiego wobec własnego państwa i całej społeczności międzynarodowej.

Głównym warunkiem psychologiczno-pedagogicznym sprzyjającym optymalnemu przyswajaniu wartości obywatelskich, kulturowych i narodowych przez uczniów jest ustanowienie stałego, duchowego kontaktu między nauczycielem a wychowankami, stworzenie atmosfery szczerości, życzliwości i wzajemnego szacunku, w której podmioty współpracy występują jako równorzędni partnerzy i swobodnie wyrażają własne poglądy oraz inicjatywę w aktach interakcji [10; 15; 19]. Taka komunikacja opiera się niewątpliwie na kompetencji kulturowej jako kluczowej kompetencji, której rozwój ułatwia właśnie edukacja literacka.

Można wyróżnić dwa podstawowe szlaki kształtowania ukraińskocentrycznej sfery identyfikacyjnej uczniów. Pierwszy prowadzi przez wartości oparte na znajomości tradycji, zwyczajów i relacji społecznych z ich podstawowymi normami moralnymi. Przekazywanie tej wiedzy powinno być obowiązkowe dla każdego nauczyciela każdego przedmiotu. Drugi polega na zaszczepianiu wzniosłych ideałów oraz uczuć poprzez szkolne obcowanie z dziełami literackimi.

Obserwujemy tu przejaw synergii, gdy „nieliniowa” (głęboka i wieloczynnikowa) interakcja podsystemów prowadzi do pojawienia się nowej jakości, w naszym przypadku – ukraińskocentrycznej sfery identyfikacyjnej uczniów. Synergetyka bada systemy złożone w procesie interakcji i transformacji, kładąc nacisk na właściwości całości, których nie da się przewidzieć wyłącznie na podstawie właściwości każdego z izolowanych komponentów. W kontekście naszych rozważań całością jest obywatel z uformowaną ukraińskocentryczną sferą identyfikacyjną, a głównymi podsystemami – uczeń-czytelnik i dzieło sztuki słowa. Proces interakcji między uczniem a utworem literackim należy opisywać w kategoriach „osobowość – obraz-bohater” [21].

System metodyczny zbudowany w [21] przewiduje aktywne wykorzystywanie informacji kulturowych, społeczno-historycznych i filozoficznych, co umożliwia doprecyzowanie rozumienia pojęcia człowieka w procesie historyczno-kulturowym, w jego sprzecznej integralności z różnymi sposobami pojmowania podstaw własnego bytu, które bezpośrednio wpływają na artystyczną koncepcję osobowości w dziełach słowa. Zaleca się szerokie wdrażanie powyższego systemu w nauczaniu literatury w szkole, gdyż – naszym zdaniem – wyznacza on najkrótszą drogę do celu, jakim jest uformowanie ukraińskocentrycznej sfery identyfikacyjnej uczniów poprzez literaturę piękną.

W wyniku dochodzimy wniosku, że proces kształtowania ukraińskocentrycznej sfery tożsamości uczniów poprzez literaturę ukraińską i obcą w ramach Nowej Ukraińskiej Szkoły osiągnięte zamierzone rezultaty tylko wtedy, gdy przez cały proces edukacyjny poświęci się najwyższą uwagę następującym inherentnym komponentom tożsamości:

- Szacunek dla praw i wolności człowieka (np. uczniowie analizują przypadki nietolerancji opisane w literaturze, proponują sposoby zapobiegania takim sytuacjom w życiu).
- Uznanie równych praw i obowiązków wszystkich obywateli państwa pochodzących z różnych kultur (np. uczniowie oceniają przypadki dyskryminacji bohaterów ze względu na narodowość i wyrażają negatywną ocenę takich zjawisk).
- Szacunek dla opinii, przekonań, poglądów i wartości ludzi innych kultur (np. uczniowie uznają za niewłaściwe bezrefleksyjne potępienie tradycji innych narodów, respektują normy zachowania ich przedstawicieli).
- Odpowiedzialność za własną postawę kulturową i narodową (np. uczniowie dokonują uzasadnionej oceny zachowania bohatera, biorą odpowiedzialność za podjętą decyzję, wyjaśniają znaczenie własnego wyboru).
- Wiara w swoje możliwości i samodzielność (np. uczniowie wygłaszają głęboko osobiste sądy o dziełach literackich i ich bohaterach, analizują rolę literatury w edukacji i zachowaniu tożsamości kulturowej oraz narodowej).

4. Wnioski

Przyszłość państwa ukraińskiego w dużej mierze zależy od ukształtowanej ukraińskocentrycznej sfery identyfikacyjnej uczniów. Utrata tożsamości przez jednostkę rodzi poważne problemy związane z głębokim wyobcowaniem w społeczeństwie, poczuciem dezintegracji, niestabilnością egzystencji ludzkiej, a nawet może stanowić zagrożenie dla bezpieczeństwa narodowego kraju. Dziś ukraińskocentryczna tożsamość niewątpliwie stanowi warunek konieczny budowy europejskiej Ukrainy.

Kształtowanie ukraińskocentrycznej tożsamości to projekt trwający. Naszym celem jest jego ukończenie i trwałe wyeliminowanie zagrożenia reaktywacją rosyjskiej tożsamości społeczno-kulturowej. Odpowiednio skonstruowane kursy literatury ukraińskiej i obcej w szkołach będą sprzyjać realizacji tego zamierzenia.

Perspektywy dalszych badań związane są z analizą różnych dewiacji ukraińskocentrycznej tożsamości, ich przyczyn oraz sposobów przeciwdziałania. Pozwoli to na sprecyzowanie kierunków pracy nauczycieli oraz elastyczne dostosowanie doboru materiału i metod nauczania w celu neutralizacji negatywnych wpływów niektórych środowisk i wątpliwych źródeł informacji.

Niezwykle istotne jest staranne dobranie repertuaru dzieł literackich, które najpełniej ilustrują wysokie wartości kulturowo-narodowe. Równie ważne jest oparcie się na skutecznych metodykach nauczania, które pomogą uczniom wykształcić umiejętność krytycznego myślenia, formułowania uzasadnionych opinii o wydarzeniach i postaciach literackich oraz przenoszenia zdobytej wiedzy i kompetencji literackich na realne sytuacje życiowe.

Bibliografia

- [1] Anderson, B., Wyobrażone wspólnoty: rozważania o pochodzeniu i rozpowszechnianiu nacjonalizmu. Krytyka, Kijów, 2001. Dostęp: www.itopys.org.ua/anders/and.htm
- [2] Bezv, T. i in., Polityczne mechanizmy kształtowania tożsamości obywatelskiej we współczesnym społeczeństwie ukraińskim. Instytut Badań Politycznych i Etnonarodowych im. I. Kurasa, NAN Ukrainy, Kijów, 2014.
Dostęp: www.ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/politychni_182.pdf
- [3] Dembycki, S. i in., Społeczeństwo ukraińskie w czasie wojny. Instytut Socjologii NAN Ukrainy, Kijów, 2023.
Dostęp: www.isnasu.org.ua/assets/files/books/2023/Maket_Ukr_suspilstvo_2023.pdf
- [4] Ministerstwo Oświaty i Nauki Ukrainy, Państwowy standard kształcenia ogólnego średniego. Uchwała Rady Ministrów Ukrainy z dnia 30 września 2020 r. nr 898.
Dostęp: www.kmu.gov.ua/npas/pro-deyaki-pitannya-derzhavnih-standartiv-povnoyi-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i300920-898
- [5] Diesterweg, A., Wybrane pisma pedagogiczne. O naturalności i kulturowości w nauczaniu. Moskwa, 1956.
- [6] Doroszkewycz, O., Literatura ukraińska w szkole (próba metodyczna). Knyhospilka, Kijów, 1921.
- [7] Gibernau, M., Tożsamość narodowa. Tempora, Kijów, 2012.
- [8] Hnatenko, P.J., Tożsamość narodowa. Nilan-LTD, Winnica, 2018.
- [9] Khazratova, N.W., Psychologia relacji jednostki i państwa. VDU "Wierza", Łuck, 2004.
- [10] Lytvyn, W. i in., Zastosowanie synchronicznych i asynchronicznych metod nauczania w edukacji pedagogicznej w warunkach COVID-19. International Journal of Health Sciences, 2021, 5(3), s. 617–629. DOI: 10.53730/ijhs.v5n3.2681
- [11] Melnyk, M.J., Malynoshevska, A.W., O wynikach ankiety uczniów, rodziców i nauczycieli w warunkach stanu wojennego. Biuletyn NANP Ukrainy, 2022, 4(1). DOI: 10.37472/v.naes.2022.4142
- [12] Ministerstwo Oświaty i Nauki Ukrainy, Nowa ukraińska szkoła: podstawy standardu edukacji, 2016.
- [13] Ohijenko, I.I., Kultura ukraińska: Krótka historia życia kulturalnego narodu ukraińskiego. Abris, Kijów, 1991.
- [14] Pasichnyk, J.A., Metodyka nauczania literatury ukraińskiej w szkołach średnich. Lenvit, Kijów, 2000.
- [15] Semerikov, S.O. i in., J. Phys.: Conf. Ser., 2021, 1840, 012036.
- [16] Sliusarevskyi, M.M., Stan społeczno-psychologiczny społeczeństwa ukraińskiego podczas inwazji rosyjskiej. Wiadomości NAN Ukrainy, 2022, nr 6, s. 85–92. DOI: 10.15407/visn2022.06.085
- [17] Smith, A., Tożsamość narodowa. Penguin Books, Kijów, 1991.
- [18] Rząd Ukrainy, Strategia kształtowania tożsamości narodowej i obywatelskiej Ukrainy do 2030 roku. Dostęp: www.kmu.gov.ua/npas/pro-skhhvalennia-strategii-utverdzhennia-ukrainskoi-na-a1322
- [19] Stepanenko, O. i in., Kwestia płci we współczesnej edukacji: teoria i praktyka. Int. J. Adv. Appl. Sci., 2021, 8(11), s. 87–95. DOI: 10.21833/ijaas.2021.11.012
- [20] Storcak, K., Podstawy metodyki literatury. Rad. School, Kijów, 1965.
- [21] Udovychenko, L.M., Teoria i technologia nauczania postaci literackich w kursie literatury zagranicznej szkoły średniej. Interservis, Kijów, 2020.
Dostęp: www.elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/34305
- [22] Vorona, W., Shulha, M. (red.), Społeczeństwo ukraińskie: monitoring zmian społecznych. Instytut Socjologii NAN Ukrainy, Kijów, 2018, 5(19).
- [23] Rada Najwyższa Ukrainy, Ustawa Ukrainy o podstawach polityki państwowej w zakresie kształtowania tożsamości narodowej i obywatelskiej, 2022.
Dostęp: www.zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text

FORMATION OF A UKRAINE-CENTERED IDENTITY SPHERE FOR SCHOOLCHILDREN AS A FUNDAMENTAL COMPONENT OF BUILDING A EUROPEAN UKRAINE

ABSTRACT

The war in Ukraine and the current socio-political situation in the world as a whole make the issue of forming a Ukraine-centered identity among students in the national school system more relevant than ever. The purpose of the proposed work is to draw the closest attention of scientific-methodological experts and teachers of general secondary education institutions to this issue. We briefly describe the history of the problem and the achievements of Ukrainian scientists and teachers in understanding the main components of a nation-centric identity sphere, namely civic and cultural-national identities, and in developing methodological approaches to solving this problem. We also propose some ways to optimize the process of forming a Ukraine-centered identity in school during lessons of Ukrainian and world literature. We see further research perspectives in studying various deviations of Ukrainian-centered identity, their causes, and ways to overcome them to eliminate the negative impact on youth from certain environments and dubious media through educational means.

KEYWORDS

Ukraine-centered identity, civic and cultural-national identity, Ukrainian literature, world literature, New Ukrainian School, methodology, key competencies.

Artykuł udostępniony na licencjach Creative Commons/ Article distributed under the terms of Creative Commons licenses: Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International (CC BY-NC-SA 4.0). License available: www.creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/